

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVIII, СВ. 2

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVIII, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2022

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVIII, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Слободан Реметић, др Јелица Ситојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2022

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Секретар Уређивачког одбора

др Владан Јовановић

Рецензенти

др Милан Ајџановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Миливој Алановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Исидора Бјелаковић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Wayles Browne (Cornell University, USA), др Вера Васић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Јасна Влајић-Поповић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Дојчил Војводић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Ана Вујовић (Учитељски факултет, Београд), др Sanja Vulić (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu), др Наташа Вуловић-Емонс (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јасмина Грковић-Мејџор (САНУ, Београд), др Дара Дамљановић (Филозофски факултет, Београд), др Милорад Дешић (Филолошки факултет, Београд), др Наташа Драгин (Филозофски факултет, Нови Сад), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), др Сања Ђуровић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Душанка Звекић-Душановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Institut für Slawistik, Wien), др Ксенија Кончаревић (Филолошки факултет, Београд), др Часлав Копривица (Факултет политичких наука, Београд), др Веселинка Лаброска (Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопље), др Ивана Лазић-Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Александар Лома (САНУ, Београд), др Весна Ломпар (Филолошки факултет, Београд), др Александар Лукашанец (НАН, Минск), др Биљана Марић (Филолошки факултет, Београд), др Марјан Марковић (МАНУ, Скопље), др Александар Милановић (Филолошки факултет, Београд), др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Биљана Мишић-Илић (Филозофски факултет, Ниш), др Радивоје Младеновић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Ваца Павковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Слободан Павловић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Наталија Панић Церовски (Филолошки факултет, Београд), др Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), др Слободан Реметић (АНУРС, Бања Лука), др Стана Ристић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Биљана Сикимић (Балканолошки институт САНУ, Београд), др Далибор Соколовић (Филолошки факултет, Београд), др Jan Sokółowski (Uniwersytet Wrocławski), др Вања Станишић (Филолошки факултет, Београд), др Рада Стијовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јелица Стојановић (Филозофски факултет, Никшић), др Срето Танасић (АНУРС, Бања Лука), др Станислава Тофоска (Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопље), др Анатолиј Аркадьевич Турилов (Институт славяноведения, Москва), др Ирена Цветковић-Теофиловић (Филозофски факултет, Ниш), др Јован Чудомировић (Филолошки факултет, Београд), др Гордана Штрбац (Филозофски факултет, Нови Сад)

Израду и штампање финансирао је

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 22. 11. 2022.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура

мр Дивна Продановић, др Милена Јакић Шимшић, др Јелена Јанковић, др Јована Јовановић,
др Наташа Миланов, др Ана Миленковић, др Вања Миљковић, др Слободан Новокмет,
др Сандра Савић, др Милица Стојановић, др Бојана Тодић-Санковић, др Драгана Цвијовић

Коректура шексцова на руском
Стефан Милошевић

Коректура шексцова на енглеском
др Татјана Ружин Ивановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Миро Вуксановић: Научник Предраг Пипер	17
Људмила Поповић и Ксенија Кончаревић: Биографија академика Предрага Пипера	21
Ана Голубовић: Библиографија академика Предрага Пипера	25

Студије и расправе

Митра М. Релјић: Етика научника и професора Предрага Пипера	69
Митра М. Релич: Этика ученого и профессора Предрага Пипера	82
Mitra M. Reljić: The Ethics of the Scholar and Professor Predrag Piper	83
Ксенија Ј. Кончаревић: Историјат српске лингвистичке русистике у опусу академика Предрага Пипера	85
Ксения Е. Кончаревич: История сербской лингвистической русистики в трудах академика Предрага Пипера	99
Ksenija J. Končarević: History of Serbian Linguistic Russian Studies in the Opus of Academician Predrag Piper	100
Здравко М. Бабић: О типолошким истраживањима српског и других словенских језика академика Предрага Пипера	101
Здравко М. Бабић: О типологических исследованиях сербского и других славянских языков академика Предрага Пипера	113
Zdravko M. Babić: On Typological Investigations of Serbian and Other Slavic Languages by Academician Predrag Piper	113
Александар М. Милановић: Предраг Пипер као тумач славеносрпске епохе	115
Александар М. Миланович: Предраг Пипер как толкователь славяносербской эпохи	129
Aleksandar M. Milanović: Predrag Piper as an Interpreter of the Slavonic Serbian Age	130
Рајна М. Драгићевић, Милош В. Утвић: Лексиколошки допринос граматици границе Предрага Пипера	131
Райна М. Драгичевич, Милош В. Утвич: Лексикологический вклад в грамматику границы Предрага Пипера	145
Rajna M. Dragičević, Miloš V. Utvić: Lexicological Contribution to the Grammar of the Border of Predrag Piper	146

Јасмина М. Грковић-Мејџор: О пореклу оптативне употребе глаголског придева на <i>-л</i>	147
Јасмина М. Гркович-Мейџор: О происхождении оптативного употребления причастия на <i>-л</i>	157
Jasmina M. Grković-Major: On the Origin of the Optative Use of the Verbal Adjective in <i>-l</i>	158
Марјан Д. Марковиќ, Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација на прасловенскиот корен <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> во македонскиот и полскиот јазик	159
Марјан Д. Марковић и Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација у прасловенском корену <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> у македонском и полском језику	172
Marjan D. Markovikj, Zuzana V. Topolinjska: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> in the Macedonian and Polish Languages	173
Виктор Д. Савић: О проблему формирања ћириличкога писма. Неколика прилога	175
Виктор Д. Савич: О проблеме формирования кириллицы. Несколько заметок	203
Viktor D. Savić: On the Issue of the Formation of the Cyrillic Alphabet: Some Observations	204
Александар Б. Лома: Из старосрпске металуршке терминологије: <i>близница</i>	207
Александар Б. Лома: Из древнесербской металлургической терминологии: <i>близница</i>	219
Aleksandar B. Loma: On Old Serbian Metallurgical Terms: <i>bliznica</i>	220
Слободан Ј. Павловић: Допунска псеудокоординација у старосрпском језику	221
Слободан Ј. Павлович: Дополнительное псевдосочинение в древнесербском языке	238
Slobodan J. Pavlović: Complement Pseudo-Coordination in Old Serbian	239
Марта Ж. Бјелетић: Црквенословенски творбени елементи у српским народним говорима (суфикс <i>-ије</i>)	241
Марта Ж. Белетич: Церковнославянские словообразовательные элементы в сербских народных говорах (суфикс <i>-ије</i>)	252
Marta Ž. Bjeletić: Church Slavonic Word-Formation Elements in Serbian Vernaculars (the Suffix <i>-ije</i>)	253
Снежана М. Петровић: Две ране турске позајмљенице у словенским језицима – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	255
Снежана М. Петровић: Два ранних тюркских заимствований в славянских языках – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	268
Snežana M. Petrović: Two Early Turkic Loanwords in the Slavic Languages – <i>jarak</i> and <i>jaruga</i>	268

Јелена М. Стошић: Дистрибуција просторних заменичких прилога у старој српској писмености	269
Елена М. Стошич: Распространение пространственных местоимений в сербской письменности	285
Jelena M. Stošić: Distribution of Spatial Demonstratives in Serbian Literacy	286
Исидора Г. Бјелаковић: Језик рачунског дневника храма светих апостола Петра и Павла у Араду (1728–1752) – фонолошке особине	287
Исидора Г. Бјелакович: Язык дневника учета храма святых апостолов Петра и Павла в Араде (1728–1752 гг.) – фонологические характеристики	300
Isidora G. Bjelaković: The Language of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul in Arad (1728–1752) – Phonological Features	301
Најда И. Иванова: Из историје српске филологије 19. века. <i>Славенска грамајшика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	303
Најда И. Иванова: Из истории сербской филологии XIX века. <i>Славенска грамајшика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	315
Najda I. Ivanova: On the History of the Nineteenth-Century Serbian Philology. <i>Славенска грамајшика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) by Dimitrije Tirol	315

Слободан Н. Реметић, Радојка Б. Цицмил-Реметић: О употреби предлога <i>за</i> у говору источнобосанских Ера	317
Слободан Н. Реметич и Радојка Б. Цицмил-Реметич: К вопросу об употреблении предлога <i>за</i> в говоре восточнобоснийских Эров	328
Slobodan N. Remetić, Radojka B. Cicmil-Remetić: On the Use of Preposition <i>za</i> in the Vernacular of Eras from Eastern Bosnia	329
Софија Р. Милорадовић: Граматикализација и полифункционалност предлога <i>за</i> у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима	331
Софија Р. Милорадович: Грамматикализованость и полифункциональность предлога <i>за</i> в призренско-тимокском и косово-ресавском диалектах	352
Sofija R. Miloradović: Grammaticalization and Polyfunctionality of the Preposition <i>ZA</i> in Prizren-Timok and Kosovo-Resava Vernaculars	353
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негацијата во вратничкиот и во скопскоцрногорскиот говор – споредба со горноморавскиот говор	355
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негација у вратничком и скопскоцрногорском говору – у поређењу с горњоморавским говором	366
Veselinka T. Labroska, Stanislav R. Stanković: Negation in the Dialects of Vratnica and Skopska Crna Gora – a Comparison with the Dialect of Gornja Morava	367

Радивоје М. Младеновић: Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора	369
Радивоје М. Младеновић: Предложения с временной клаузой в говоре Призренского Подгора	381
Radivoje M. Mladenović: Sentences which Contain Temporal Clauses in the Vernacular of the Prizren Podgor	382
Motoki Y. Nomachi: On a Particular Usage of the Locative and Accusative Cases in Burgenland Croatian	383
Мотоки Ј. Номачи: О употреби локатива и акузатива без предлога у језику градишћанских Хрвата	407
Мотоки Ј. Номачи: Об употреблении предложных и винительных падежей без предлогов в языке Хорватов в Градишке	408

Борис Ју. Норман: Именной субъект при глагольном сказуемом в 1-м лице множественного числа (<i>Одни бабы живем</i>)	409
Борис Ј. Норман: Именски субјекат при глаголском предикату у првом лицу множине (<i>Одни бабы живем</i>)	420
Boris Ju. Norman: Nominal Subject with a Verb Predicate in the 1 st Person Plural (Russian <i>Odni baby zhivem</i>)	421
Victor A. Friedman: <i>Neka</i> : How Macedonian Differs from Both Bulgarian and the Former Serbo-Croatian	423
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : како се македонски језик разликује и од бугарског, и од некадашњег српскохрватског	427
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : чем македонский язык отличается от болгарского и от бывшего сербохорватского	428
Твртко Т. Прћић: И скраћенице и речи: акроними у српском језику	429
Твртко Т. Прћич: И аббревиатуры, и слова: акронимы в сербском языке	465
Tvrtko T. Prčić: Abbreviations and Words at the Same Time: Acronyms in Serbian	466
Срето З. Танасић: Дијалoшкa цитација као вид туђег говора	467
Срето З. Танасич: Диалогическая цитатность как вид чужой речи	481
Sreto Z. Tanasić: Dialogic Citation as an Aspect of Other People's Speech	481
Мирослав Б. Николић: Лексема <i>пар</i> као квантификатор у српском језику	483
Мирослав Б. Николич: Лексема <i>ПАР</i> как квантификатор в сербском языке	495
Miroslav B. Nikolić: Lexeme <i>PAR</i> as a Quantifier in the Serbian Language	496

Душка Б. Кликовац: О речничкој обради заменичких речи (на примеру показних заменица <i>оволики, њолики</i> и <i>онолики</i>) . . .	497
Душка Б. Кликовац: Об отражении в словаре местоименных слов (на примере указательных местоимений <i>оволики, толики, онолики</i>)	515
Duška B. Klikovac: On the Lexicographic Treatment of Pronominal Words (Exemplified by Serbian Demonstrative Pronouns <i>ovoliki, toliki</i> and <i>onoliki</i>)	516
Станислава-Саша Тофоска: Префиксните зборообразувачки модели на глаголите на движење во македонскиот јазик	517
Станислава-Саша Тофоска: Префиксални творбени модели основних глагола кретања у македонском језику	529
Stanislava-Stasha Tofoska: Derivational Models with Prefixes in Macedonian Verbs of Motion	529
Људмила В. Поповић: Доминантне и рецесивне варијанте језика у светлу Европске повеље о регионалним или мањинским језицима	531
Људмила В. Поповић: Доминантны и рецесивны варианты языка в свете европейской хартии о региональных языках или языках меньшинств	554
Ljudmila V. Popović: Dominant and Recessive Variants of Language in the Light of the European Charter for Regional or Minority Languages	555
Владислава Ж. Ружић: О финалним реченицама у српском језику	557
Владислава Ж. Ружић: О придаточных предложениях цели в сербском языке	574
Vladislava Ž. Ružić: About Intentional Sentences in the Serbian Language	575
Ивана Н. Антонић: Један вид кондензовања временске клаузе у српском језику	577
Ивана Н. Антонић: Один тип конденсации временной придаточной в сербском языке	593
Ivana N. Antonić: One Type of Condensation of the Temporal Clause in the Serbian Language	595
Миливој Б. Алановић: Аналитички каузативи: структурна и значењска обележја предикатског израза	597
Миливој Б. Алановић: Аналитические каузативы: структурные и семантические характеристики предикативного выражения	624
Milivoj B. Alanović: Analytical Causatives: Structural and Semantic Characteristics of the Predicate Construction	624

Снежана У. Гудурић: Мали прилог контрастивној синтакси просте реченице индоевропских језика. Основне реченичне структуре у српском и француском језику	625
Снежана У. Гудурић: К вопросу о сравнительном синтаксисе простого предложения в индоевропейских языках. Основные синтаксические конструкции в сербском и французском языках	644
Snežana U. Gudurić: Petite contribution à la syntaxe contrastive de la phrase simple en langues indoeuropéennes. Les structures syntaxiques fondamentales en serbe et en français	645
Билјана Ж. Марич: Маркери унутрашњег говора у руском и српском језику	647
Билјана Ж. Марич: Маркеры внутренней речи в русском и сербском языках	658
Biljana Ž. Marić: Inner Speech Markers in Russian and Serbian	658
Драгана М. Керкез: О везнику <i>a</i> у савременом руском језику у поређењу са српским	659
Драгана М. Керкез: О союзе <i>a</i> в современном русском языке в сравнении с сербским	673
Dragana M. Kerkez: Russian Conjunction <i>a</i> in Comparison with Serbian	674
Стана С. Ристић: Концепт домовина/отаџбина у контексту асоцијативне граматике	675
Стана С. Ристић: Концепт родина/отечество в контексте ассоциативной грамматики	694
Stana S. Ristić: The Concept of HOMELAND/FATHERLAND in the Context of Associative Grammar	695
Неђо Г. Јошић: Поглед на српску ауторску лексикографију	697
Неђо Г. Јошић: Взгляд на сербскую авторскую лексикографию	709
Neđo G. Jošić: A View of Serbian Authored Lexicography	710
Марија Ј. Стефановић: Ка опису концепта <i>вредносӣ</i> у српском језику	711
Марија Ј. Стефановић: К описанию концепта <i>ценность</i> в сербском языке	729
Marija J. Stefanović: Towards the Description of the Concept of <i>Value</i> in the Serbian Language	730
Владан З. Јовановић: Именица <i>в(и)јенац</i> у изразима с хришћанском компонентом значења у српском језику (из угла српског лексикографског описа)	731
Владан З. Јовановић: Существительное <i>в(и)јенец</i> в выражениях с христианским компонентом значения в сербском языке (с точки зрения сербского лексикографического описания)	745
Vladan Z. Jovanović: Noun <i>в(и)јенац</i> in Phrases with Christian Meaning Component in the Serbian Language (from the Viewpoint of Lexicographic Description)	746

Марина М. Николић: Лексика са семантичком компонентом простора и времена у српском јавном дискурсу током пандемије ковида	747
Марина М. Николич: Лексика со значением времени и пространства в сербском публичном дискурсе во время пандемии ковида	768
Marina M. Nikolić: Spatial and Temporal Vocabulary in Serbian Public Discourse During the COVID Pandemic	769

Хроника

Излагања на представљању књиге: Предраг Пипер, Иван Клајн, Рајна Драгићевић, <i>Нормативна граматика</i> , четврто издање, Нови Сад: Матица српска, 2022, Матица српска, 25. V 2022.	
Градуелност нормативних решења (Јасмина Грковић-Мејџор)	771
Другачија граматичка решења у <i>Нормативној граматици</i> (Весна Ломпар)	776
Четврто издање <i>Нормативне граматице</i> (Рајна Драгићевић)	780

Прикази и критика

Olga Kielak. <i>Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne</i> . Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020, 316 str. (Ана Самарцић)	785
Дорота Пазио-Влазловская. <i>Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)</i> . Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021, 246 стр. (Ивана Лазић Коњик)	795
<i>Словарь русского языка коронавирусной эпохи</i> . М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю.С. Ридецкая / Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН, 2021. – 550 с. <i>Русский язык коронавирусной эпохи</i> . Коллективная монография / Ин-т лингв. исслед. РАН; М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю. С. Ридецкая. — СПб.: Ин-т лингв. исслед. РАН, 2021. – 610 с. (Драгана Керкез)	802
Миљивој Алановић. <i>Зайиси из српске синтаксе: узајамне везе форме и значења</i> . Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 2020, стр. 350. (Наташа Киш)	813

- Милош Ковачевић. *Српски стилстичари*. Београд: Српска књижевна задруга, Едиција „Књижевна мисао“, 2021, 332 стр. (Милка Николић) 820
- Светлана Слијепчевић Бјеливук. *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 248 стр. (Марина М. Николић) 834

Регистри

- Регистар кључних речи LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 839
- Регистар имена LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 843

Ову књигу „Јужнословенског филолога“ посвећују почившем академику Предрагу Пићеру његови пријатељи, колеге и ученици са захвалношћу и поштовањем.

Gregory T. King

ISSN 0350-185X, – Књ. 78, св. 2 (2022), стр. 369–382

УДК 811.163.41'367.335

811.163.41'282.2

COBISS.SR-ID 85272329

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2202369M>

Примљено: 27. маја 2022.

Прихваћено: 9. септембра 2022.

Оригинални научни рад

Радивоје М. Младеновић*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик

РЕЧЕНИЦЕ СА ВРЕМЕНСКОМ КЛАУЗОМ У ГОВОРУ ПРИЗРЕНСКОГ ПОДГОРА**

У овом раду анализирају се реченице са временском клаузом у призренско-јужноморавском говору Призренског Подгора, скупине од 17 насеља у јужном подбрђу Метохијске котлине.

Обележја временских реченица у овом говору су везници и везнички спојеви: *кэд, док / докл'е(н) / докл'е(н) год, чим, како / ка, а, ойкэд; њред да, њред шїо, сал шїо / само шїо*. И у овом говору показало се да због своје семантичке необележености везник *кэд* у временским клаузама остварује највећи број значењских типова, пошто остали везници (и везнички спојеви) имају семантичку обележеност. Нису потврђени *їошїо, након шїо, шїек шїо, њре него / но шїо, њре него да* и *ойкако*.

У највећем броју потврда временска клауза је у препозицији.

Семантичке варијације реченица са временском клаузом размотрене су према везницима и везничким спојевима.

Како је показала грађа, у реченицама са предикатом несвршеног вида у управној и свршеног у временској клаузи изразито доминирају примери без факултативне негације, чиме се подгорски говор удаљава од савременог српског језика. Овом особином подгорски говор део је већег балканизираниог балканословенског ареала. Одсуство негације сведочи о томе да је семантика превладала над граматиком, чиме се стабилизује у балканистичком духу једноставнији модел у коме се изоставља негација којом се заправо и не негира предикација временске клаузе.

* radivoje.mladenovic@gmail.com

** Рад *Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора* урађен је у оквиру Стратешког пројекта САНУ „Историја и културно наслеђе српског народа на Косову и Метохији“ (ИНСКИМ).

Кључне речи: призренско-јужноморавски, Призренски Подгор, реченица с временском клаузом, везници, везнички спојеви, факултативна негација.

0. Увод

0.1. Синтакса независнослужених и зависнослужених реченица српских народних говора најчешће је изван интересовања дијалектолошких истраживања. Судбина синтаксичких односа у овом делу језичке структуре говора метохијско-косовско-сиринићког поддијалекта призренско-јужноморавског дијалекта ипак је објашњена у неколико радова,¹ чиме је учињен допринос свестранијем сагледавању говора балканизованог дела српске дијалекатске области. Наиме, пред истраживачима српских народних говора овог ареала – али и ширих дијалекатских формација – поставља се питање о обиму и правцима преобликовања наслеђене језичке структуре у оквиру Балканског језичког савеза. Иако природа и обим овога прилога не омогућавају детаљније представљање већ донетих закључака у поменутих радовима, уочава се знатна стабилност наслеђеног система односа независнослужених реченица (уп. Младеновић 2018), али и релативна стабилност зависнослужених реченица, уз напомену да је у овом делу дијалекатске структуре уочљивији продор балканистичког реструктурирања (уп. Вељовић, Младеновић 2019; Вељовић, Младеновић 2021).

У овом прилогу представљен је систем реченица са временском клаузом у призренско-јужноморавском говору Призренског Подгора (ПодгГ), скупине насеља источно од Призрена, на јужном ободу подбрђа Метохијске котлине. Говор овога ареала, оформљен у 17 насеља,² после прогона српског становништва 1999. у потпуности измештен из матичне области, практично је био непознат до радова Р. Младеновића.³

0.2. Природа и обим рада онемогућавају детаљнији приказ сложених односа у реченицама са временском клаузом, тако да би тек детаљ-

¹ О разлозима оваквог издавања говора овог ареала у посебан поддијалекат в. у Младеновић 2013а: 405.

² Љубижда (Љу), Кориша (Ко), Љутоглав (Љут), Доња Србица (ДС), Новак (Но), Лешане (Ле), Селогражде (Се), Сопино (Со), Сува Река (СР), Речане (Ре), Мовљане (Мо), Муштуште (Му), Поповљане (По), Дворане (Дво), Деловце (Де), Дојнице (До), Врбичане (Вр).

³ О прозодијском, фонетско-фонолошком и морфолошком систему ПодгГ, са исцрпним прегледом литературе, в. у Младеновић 2021а.

није истраживање богате дијалекатске грађе када буде публикована дало потпунији увид у односе у овој врсти реченица.⁴

1. АНАЛИЗА ГРАЂЕ

1.1. Обележја временских реченица у ПодгГ су везници и везнички спојеви: *кэд, док / докл'е(н) / докл'е(н) год, чим, како / ка, а, ойкэд; ѿред да, ѿред шїо, сал шїо / само шїо*. Због своје семантичке необележености везник *кэд* у временским клаузама остварује највећи број значењских типова, што је и очекивано, пошто остали везници (и везнички спојеви) имају семантичку обележеност.

Везник *ѿошїо* у временској клаузи потврђен је у обимној грађи само у једном примеру, што упућује на то да је у питању новији инфилтрат из стандардног језика (Па пѳсл'е кэ[д] дѳц'о јá из вѳјске, *ѿошїо* ослѳжи вѳјску, па ти навáл'и да рїл'ам. Љу).

Нису потврђени везнички спојеви *након шїо, ѿек шїо, ѿре него/но шїо, ѿре него да* и *оїкако*.

1.1.1. У највећем броју броју потврда временска клауза је у препозицији.

1.1.2. Према расположивој грађи најчешће временске клаузе у реченицама са кореферентом су оне с везником *кэїї* (1), ретко с везником *док* (2).⁵

(1) Тэдэ *кэїї* сэм се удáла, тѳј смо бїл'е дэсет дѳше. Му; Тэдэ *кэд* нéе дѳбро, олово пѳкне. А *кэд* је дѳбро, нé. Му; А тэд'т *кэ[д]* трáжи сáмо да ўзе, стáиш му вáко нéшто мáло и сэс прс му дáш. Му; И *кэїї* се крсти дéте, *кэїї* се вратиш о'т цркве, тэд га однэсеш у áр сэс кољѳпку да сéди мáло кот стѳке. Му; *Кэд* немáло маш'ине да се влаћи, тэт се влаћило сэз грѳбен. Му; Па тэд'т *кэїї* се удавáл'е сэс прэвез^с, прэвез^с имáл'е на глáву. По; У тáј дэн *кэд* íма свáдба, би дѳшло цéло сéло да íгра. Ле; У тѳј врéме *кэїї* смо се мешáл'е ос њї, немáло нїшта лѳшо. Љу; Сэ[г] *кэїї* смо наградїл'е нѳву кѳч'у, отерáше не от Косѳо. Се.

(2) Сэг *док* можéмо да работáмо, дѳбро је. Со; Се умирало од јектїке тѳј врéме *док* немáло некци'е да се л'éч'ив л'ѳди. Ко; За тѳј врéме *док* бїла ѳвде Србїја, не могáл'е да не тéроу да бегáмо от сéло. Му.

⁴ На основу грађе (око 200 страна транскрипата поузданог дијалекатског материјала), прикупљене пре изгона српског становништа 1999. и првих година двадесет првога века од интерно расељених лица, аутор прилога припрема дијалектолошку монографију о овом говору.

⁵ „Зато се свака временска клауза, када се посматра на нивоу реченичне структуре (а само ако се постави у такву перспективу она може бити одређена као временска) може сматрати адвербијалном без обзира на то да ли је уз њу експлицитан кореферент или није“ (Антонић 2018: 353–354). Уп. са другачијом класификацијом ових реченица у Стевановић 1969: 832–833; Станочич, Поповић 2008: 318.

1.2. У даљем делу рада, без амбиције да приказ обухвати све сложене семантичке варијације оваквих реченица, оне ће бити размотрене према везницима и везничким скуповима.

1.2.1. Везник *кад* ће бити посматран према односу глаголског вида предикација основне и временске клаузе.

1.2.1.1. Када предикати основне и временске клаузе припадају несвршеном виду, оваким реченицама казује се истовременост (3).

(3) Па горе *каџи* смо бџл'е, на бачевџну што 'е, оно дџбро бџло. Дво; А кџлач' *каџи* се мџси, ће га нџси домаћин у цркви. Дво; *Кџ* ч'е џ[д]еш у тџц'у кџч'у, мџло ч'е се страмујеш. Љу; (А додол'џце јџ не сџм праџла. Ч'џла сџм.) *Кџд* бџло сџша, *кад* немџла кџша. Љу; Ё, бџгме, сџс водџцу *кад* је тџко џсто бџлно сџс водџцу, ис цркви се узџма. Пџп кџ[д] ти остаџла. Љу; Па по стоке сџм џша сво'е. *Кџд* мџ бџло да вџдим – да вџдим. Љу; Мџсо *кад* џмаш јџдеш', *кад* немаш ч'џтиш Љу; Нџ се зџбори *каџи* се праџ пџфти'е. Љу; *Кџџи* сџм бџла мџцка, у трџес дџше смо живџл'е мџ. По; Па *кад* не сџм имџла дрџва, џшла сџм у Бџгор гџре, вџше сџло нџше, тџј сџм узимџла. По; А *кад* ми су дџма ж'џне, пџвише ткџем. *Кџд* не ми су дџма ж'џне, џдоџ у пџл'е, јџ мџрам да ги нџсим двџпут л'џба. По; *Кџда* бџло вџј мџј прџви сџн кџд ми се крсти'џ. Со; *Кџд* имџла струјџа, не смџш да гу упџл'иш. Со; *Кџџи* се врач'џл'е по пџту, н'џгов^ф брџт и брџт о[д] тџтке, кџднапувџл'е ги. Со; Девџјком *каџи* сџм џшла, немџло кџсе кратке. Со; *Кџд* џмаш аргџте, не само она, домаћџца, него и дрџга никџа нџси рућџк аргџтџма. Му; Свџ га тџраш вџко *кад* је слџнце. Му; Јџ *каџи* сџм бџла девџјком, сџм носџла нџшн'у. Му; *Кџџи* сџм бџла мџда, сџм носџла, и пџсл'е сџм јџ тој ткџла. Му; У тој врџме *каџи* смо бџл'е сџромџшни, смо дџцу имџл'е по сџдам, џсам, по дџсет. Ле.

1.2.1.2. Када предикати основне и временске клаузе припадају свршеном виду, у највећем броју потврда радња временске клаузе мало претходи времену основне реченице (4), у малом броју примера радња управне реченице претходи радњи временске клаузе (5). Нису потврђени примери у којима су предикације основне и временске клаузе истовремене.

(4) *Кџд* ми стџгл'е дџца, јџ сџм се подџгла штџ више, штџ више да џмам. Дво; *Кџ[д]* ће дџјоџ сџс кџња от кџће, ће ти дџнесе свџ што ти трџба гџре. Дво; *Кџ[д]* дџшло вр'џме, дџца *каџи* порџсл'е, носџл'е ме сџме дџца у планџну. Дво; Шџмку *ка[д]* ће гу дџнесе, ће гу џзе домаћин да гу иструпа, и ће гу унесе у кџћу. Дво; *Кџ[д]* ч'е се скџва пџсул', тџ сџпеш га у тџњир. Ко; *Кџ* ч'е свџн'у да закџл'ew, дџдов да кџпи, ч'е кџпи. Ко; Бџгами *каџи* сџм се удџла, и клџшње, ч'џтири нџта, сџм дџнеџла. Љу; *Кџд* га окџсне тџсто, тџриш га у јџну ка ванглу. Љу; *Кџд* га сџпеш пџсл'е тџсто, тџриш брџшн'о у црепџл'у. Љу; И *ка[д]* ти заврџје вџда, ч'е тџраш тџј-вџду, ч'е мџшаш. Љу; И пџсл'е – *каџи* се оџеди дџбро, ч'е га исџч'еш фил'џе, ч'е

га туриш јопет у никој-суд[†], посџлиш га. Љу; *Кад* га донесеш, има ти да оздэнеш ако га здэнеш на́двор. Љу; А ја па плач'и. *Кад* ми отишл'е дѣца, а ја да сэм останала. Љу; И *кад* искоч'исмо та́мо, ударише га, овдѣна га ударише сѣс тој жел'ѣзо, пушку. Љу; О, *кад* ми рѣч'е у Богословију ка још јен-пút – да опрѣстиш – од матѣр да сэм се родила. Љу; Ё, тој *ка[д]* ч'е га испрѣдеш тој конопл'е, јопе ч'е га туриш' да га врѣшеш сѣс цец'ѣ от пепѣа. Љу; *Кѣ[д]* ч'е га навѣшеш, посл'е да га увѣдеш прво у нѣти. Љу; И *каѿ* се измути, искѣч'и тој ма́сло на туј дршку. Љу; *Кѣѿ* се врати́м от пол'е, ђдма ўзем тој тѣсто да испѣчем л'ебо́ве. По; Ё, *каѿ* се врати́м посл'е до́ма, ако не́мам рабѣгу, сѣднем одмѳрим. По; *Кѣѿ* се до́ц'е о[†] цр́кве, посл'е однесу га у ар, у шта́лу. Со; У кол'ѣпку *каѿ* се врати́м дѣте, стаив^ф му двѣ кн'и́ге под јасту́ч'е да уч'и. Со; Посл'ен *ка[д]* до́ћеш гѳсти, *каѿ* се потка́диу, посл'е донесеш мѣзе. Му; *Кад* завршиш свѣ вршѣн'е кол'ико дѣна имаш, онај сто́жар га накѣтиш. Му; *Кѣѿ* порасне, посл'ен, сабереш га. Му; И *каѿ* се сирѣње осуши до́бро, исѣћем га на фил'и́е. Му; И *каѿ* се динѣмо, се омијѣмо и па́ре ста́ймо у ѣп да има́мо па́ре преко годи́не. И *ка[д]* до́ћемо у ку́ћу, рекнѣмо: „До́бро ју́тро!“ Му; *Кѣѿ* се рѳди дѣте, на рошѣто се ста́и. Му; *Кад* умира́л'е дѣца, емајл'и́је од ђе турал'е. Му; *Кѣ^м* ѣ до́ће та́ј дѣн, обу́ћеш се да и́деу у цр́кву. Му; Јетрѳа до́шла *каѿ* сэм се породѣла. Му; *Кад* га обан'аш, ста́иш по јѣно кашѣкѣ, ложѣне от кафе. Му; *Кѣѿ* сти́га до́л'е, и ги се јавѣја ѣ́има. До; И *каѿ* се тој свѣ на́прај, ўзнеш посл'е ву́ј во́ду ос ѳне́ лѳпате дрвене. До; *Кад* ўздре, посл'е га збереш, га исѣч'ѣш, га ѳљуштиш. До; Па *каѿ* сэм до́шла ѳна́ вѣч'ер, ме прѣч'ѣкал'е свѣкрѳа, дѣвер. До;

И *каѿ* смо до́шл'е ѳвде код јѣно сѣло, Шпинадѣја се звало ту́ј. И јѣна другѳрица Ц'ўста изн'ѣла ни ви́но. Ле; *Кад* ујутру сэм се дѣгла, сэм се обу́кла, сэм оти́шла на свѳдбу. Ле; *Кѣѿ* сэм ги видѣла, ја уљѣго, отѣдо до нѣч'ва та́мо. (Да отвѳрим нѣч'ва да мѣсим.) Ал'и *каѿ* сэм видѣла, сэм се уплашѣла. Ле; Тој *каѿ* се дѣгне^ѳ ѳни, – ка́же – ѳне́ ч'ўме, ѳни – ка́же – запáл'ив и тој тѣч'е. Ле; *Кѣѿ* по́ настадо́смо, сѣстра ми, и ѳна порáсте, и ѳна се уда́де, ја по́-њу ђдма. Љу; Ујутру *каѿ* се дѣнѣш, упáл'иш ѳгѣњ, па туриш во́ду да омѣсиш. Љу; Па *кад* уч'инѣсмо ма́ло тој-бра́шно, се јопет уч'инѣ-се сто́ка, уч'инѣ-се свѣ рѣд[†], кра́ј. Љу; *Кѣѿ* смо до́шл'е мѣ отуд[†], врати́л'е смо во́ду да вадѣмо ва́мо. Љу.

(5) *Кад* ул'егѳше Шиптѳри ни у ку́ч'у, а мѣ вѣч свѣ смо се дѣгле от постѣл'е. Љу; Бра́т са́л што ми се ожѣни́ја *кад* га повика́л'е у во́јску. Ле; И на дѣн кршч'ѣва́н'е *ка[д]* до́ша у неде́л'у, вѣч' са́мо смо музѣку одложи́л'е. Со, Ё, *каѿ* смо до́шл'е ѳва́мо у сѣло, вѣч' свѳдба поч'ѣла. Ле.

1.2.1.3. Када предикат основне реченице припада несвршеном, а временске клаузе свршеном виду, временском клаузом означава се тренутак иза којег настаје ток вршења радње управне реченице (6).

(6) Па *кə[ɔ]* дошло време, од осомдесете године, кəд ѓмре Тито, не ни давав неко'у-вoду за арпац'ик да вадимо. Љу; *Кəи* се испреде, платно се тка'е от конопл'е. Љу; Ё, тој платно *кəи* ч'е га изаткаеш, ч'е га бел'иш у рѣку. Љу; *Кəд* га изработаш, а оно је кораво! Љу; И *кə[ɔ]* дођоу тамо, они – ајде – прво коло игра'у туја. По; И јутре дən јопе ручак *кə[ɔ]* ће се награди, јопе појемо „Госпoди“. По; *Кəи* ће дође'у о' цркве, тəд ручамо. По; А ја *кə[ɔ]* ће дође добар дən, Бoжић, Вел'игдən, ја сэм плакала зашто не сэм имала да се обучем. По; *Кə[ɔ]* ч'е доц'е он, здраву'е се сєз две руке. Со; Ё, *кəи* пременила кума за зац'ну ч'ерку, и посл'е било поштува'н'е. Со; *Кəи* се дигнемо сабајл'е – мѓжи јoш сєс пушке през двoр. Со; Посл'ен *кəи* се осушиу теј рућице, ги тућеш. Му; *Кə[ɔ]* трєба децу да обaњаш, цєћə да наградиш па да га обaњаш. Му; И *кə[ɔ]* дође пoп, остаља ми водицу јену недељу прет славе. Му; *Кəи* се скине само, више не се стал'а. Му; *Кəи* сретноу ћовєка по путу, они појоу пєсму. Му; Ё, *кəи* се овлаћи вуна на машинe, тəт се прѣде. Му; Дєте *кəи* се рoди, му се стал'а лѓк^x и мaло л'єба и сол испод главе. Му; Дєте *кəи* прекине да сиса, не вал'а да се враћа на сису. Му; *Кəи* погљєда другoга, каже'w, уроћује другoга. Му; И *кəд* ѓтишље гoре, ништа нємало, само дим от куч'е што гoрел'е, друго ништа нємало. До; *Кəи* сэм се удала, посл'е смо сѣал'е, смо се бaвиле сєс арпац'ик. До; *Кəд* израсне коломоч', смо га кoпал'е. До; *Кəи* сэм се удала вамо, сэм имала свекрву стару, а ја сэм била вєч' петнаєста година. Ле; И *кəи* сэм гу испила, они сєс мєне шaл'иф се, смєеф се. Ле; *Кəи* сэм се пробудила никој-време, петлoви пєвав. Ле; Посл'е *кəи* се подел'исмо, овамо лєпо ни било. Љу.

1.2.1.4. „Када је у предикату зависне реченице који облик несвршеног глагола, а у предикату управне свршен глагол – зависном се реченицом означава да се радња управне реченице изврши или се извршила у једном тренутку у току времена вршења радње зависне реченице или и после свршетка радње“ (Стевановић 1969: 836–837) (7).

(7) И после *кəи* ч'е бине готoво, ч'е га рашириш на гумно.⁶ Љу; Ё, посл'е *кə[ɔ]* ч'е кисел'иш мл'єко, туриш и-тај кајмак. Љу; Посл'е, *кəи* сэм била погол'єма, у деветнаєс године дошл'е да ме тражиw. По; И посл'е, *кəи* ће бине свaдба, дође да узе посл'е снау. Де; *Кəд* ни било Бoжић, ѓгтац мoј ће сакри'е и брѣтве, и ће сакри'е секире. По; Пѣта *кəи* се мєси, замєси се тєсто. Му; *Кəд* је готoва сoвра, упaл'имо свєћу и поткадимо. Му; *Кə[ɔ]* ће бине баба-Мaрта, смрзни ги јарѣи у планину баба-Мaрта. Му; Ё, *кəи* се раћоу жєнске свє, мѓшке не, ставиу име на мајкино име па да се рoди мѓшко. Му; А тој *кəи* се вади зуб детету,

⁶ Грађа о временској фреквенцији (итерацији) (уп. Антонић 2018: 341–346) саопштеној временским клаузама у ПодгГ остварује се најчешће употребом футура првог, потом презента и потенцијала, затим употребом одређених лексичких средстава.

стаиш зуб^п у мáло л'éба и дáдеш кућéту. Му; Já кэд нé сэм дóма, óна га подóи Му; Јén пúтке седомнáес нáша ги мýж^м кэи смо копáл'е у н'íву. Љу; Зака́жем кúму да ми доц'е кэ[д] трéба да крстим дéцу ел'и мóје унуч'ич'и. Љу; А кэ[д] трéба да крстим, óн ми доц'е око дéсет сáти. Љу; Кэи се фáрбав^ф јáја, ка овúј годíну за дрúгу годíну, офáрбав онéј пéрке, от кокóшке сáбэrew онéј пéрке. Љу; Па да бíне тáко нанíзан ка л'утíке кэи се сýшиw, овé^í црвéне. Љу.

1.2.2. Основни везник којим се везују временске клаузе којима се казује време које непосредно претходи времену вршења радње основне реченице је *чим* (8).

(8) И óни – ч'ím се одмóрим јá, ч'ím ч'е искóпам тáј рэд јá, ч'е доц'ем, они се дíгне^{оw}. Љу; Тíм дође гóс, úзе ж'íто и вíно. Му; Увéћер, һím се стáмн'и, нé рабóтај. Му; Тíм се дорућкúје, тóј се сақúпиw, тóј бíло весéло, тóј. Му; Ч'ím испéч'ow тúј пítу, стаиw у нéкој тáњир и да íдеw на мéсто дé се вíка Гúмно, дé је онáј стóжар. Ле; Ч'им пéтал запóје, а мí дíк се и рабóтај. Со; Ч'ím се веч'ера, трчи у трóњ. Мо.

1.2.3. Најближи значењу клауза с везником *чим* су везнички спојеви *сал шíо* / *само шíо* (9).⁷

(9) Сáл шíо ће истéра дéда волóве – вíка – у пól'е, óн – л'íпће вóл. Му; Сáл шíо сэм се породíла, мýж ми се разбóл'е. Де; Сáл шíо наградíсмо кúћу, пóчна вај бéда да бегáмо. По; Сáл шíо му верíсмо девóјку, викнáше га у вóјску у Словенíу. Љу;

Сáмо шíо се оздрáво од грíп, скрши гу вúј нóгу. Љу; Сáмо шíо пóч'е шкóла, киднапувáше ни га уч'итеља. Ле.

1.2.4. Сродан клаузама с везником *чим*, са нијансом истицања, потврђено је *а* (10).

(10) А запúца, о[д] тéј стрáне, мí бéгај на дрúгу стрáну. Љу;⁸ А си се дíгла прет петлóве, вáл'аш да залóжиш, да замéсиш. Му; А порáснеш за рабóту, одмá у пól'е. По; А му рéкнем нéшто, óн одмá дíза нóс. Ле; А се ч'úје нíгде музíка, éте ти гу да íгра. Се.

1.2.5. Поред значења сродног значењу *чим* (11), везник *како* среће се и са значењем везника *оiкэд* (12). Поред *како* у клаузама са значењем мере времена, јавља се и сажета форма *ка* (13).

(11) Кáко помúзе у поцрпку мл'éко, тáко исíпе у тóј котл'íће. Му; Кáко се уáде, одмá у нíву Љу; Кáко се обрне на дрúгу стрáну, нíкој стигнáја да изéде мéсо. Ле; Кáко се дíгнем ис постéл'е, трчи по дрва да наклáдем óгањ. По.

⁷ У ПодгГ доминира речца *сал* (тур. дијал. *salde(m)*) у позицији везника, док је *само* ретко. Стање је слично у суседном сиринићком говору, с напоменом да је у овом говору речца *само* присутнија (Младеновић 2019а: 793).

⁸ Уп. са истом употребом везника у говору Алексиначког Поморавља (Богдановић 1987: 230).

(12) А нема́ло ч' етэ́рес дэ́на јо́ш *ка́ко* му умрѐ'а сѝн. Со; Ё́те йма́ две го́дине *ка́ко* сэм бо́лна од о́ч'и. Ко; Та зар про́шло дэ́сет го́дине *ка́ко* смо избѐгле от Косо́о? (Му);

(13) Ё́те, ту́ј њѐкња́ про́шло два́ес го́дине *ка́* ми оти́де сѝн у Немáчко. Де; Йма́, бо́гме, бо́л го́дине *ка* сэм иза́ша у пенси́у. Љу.

1.2.5. Са значењем почетне границе реализовања ситуације основне реченице потврђено је *оѝкэ́д* (14).

(14) *Оѝкэ́и* смо стаи́л'е ове́ј ље́шме ма́лске, о[д] тэ́д' не́ сэм при́шла у ре́ку. Му; *Оѝкэ́д* ми умрѐла ма́ти, не ви́до до́бро. Со; *Оѝкэ́и* сте гу купи́л'е ту́ј ку́ћу у гра́д', ни јѐн пи́јац не́ сте би́л'е са́ми. Де. Ради́ла сэм бо́л. *Оѝкэ́и* се ди́нем до увѐч'ер. Му.

1.2.6. За казивање двеју сукцесивних предикација, при чему реченична предикација претходи предикацији временске клаузе, у ПодгГ у употреби су везнички скупови *ѝред да* (15),⁹ *ѝред шѝо* (16), ретко *док* и *кад*.

Уочена је условљеност дистрибуције везничког скупа и облика предиката временске клаузе. Уз *ѝред да* употребљава се презент, уз *ѝреѝ шѝо* релативни футур први са значењем прошлости.

(15) А неде́л'у дэ́на *ѝре[д]* да поц'емо, у но́ге не́ сэм мога́ла да мр́рднем. Љу; *Пре[д]* да се уда́де дево́јка, она́ то́ј но́си. Со; *Пре[д]* да поцем у школу, ма́ти ми се разбол'е от ср́це. Ко; *Пре[д]* да изо́рем и те́ј до́н'е н'ѝве, доц'о́в бал'ѝсти у се́ло. Ле; А́, ку́ку ме́не, *ѝре[д]* да донесе́мо се́но у поја́ту, да по́ћне јѐн олу́аш и да ни га одне́се у по́ток. Му.

(16) Две́ недел'е *ѝреѝ шѝо* ч'е ме у́зе^{ow}, да ми ка́же^w ко́ј дѐн. Мо; Ё́, *ѝред^и шѝо́* ће му ста́иw љетэ́рес дэ́на, да се оку́па, да се оба́н'а. Му; *Преѝ шѝо* ч'е га гребе́мо сэз гребе́не, ва́л'а до́бро да се осу́ши коно́пл'е. Љу; А *ѝреѝ шѝо* ће ме у́зow от ку́ће, свато́ви че́kow у дво́р. Де; *Преѝ шѝо* ће по́чнеш да о́реш, се прекр́стиш. Де; На јѐну неде́љу *ѝреѝ шѝо* ће љи́ниш сва́дбу, пови́каш здрави́цом го́сте. Му; Ка́ко би́ло *ѝреѝ шѝо* ће те те́поў? По.

1.2.7. Везник *док* / *докле(н)* / *докле(н) год*

1.2.7.1. У реченицама у којима предикати у основној и временској клаузи припадају истом глаголском виду, предикације су истовремене, како код предиката несвршеног (17) тако и предиката свршеног вида (18).

(17) *Док* има́а то́ј, муста́ч'и, ја́ за се́бе ба́шка, он би је́а сэз де́цу, ја́ са́ма би тура́ла у дру́ги тањир. Љу; *Док* смо би́л'е у се́ло, имáл'е смо до́ста. Мо; *Док* сэм би́ја ми́цак, до ч'етвр́те го́дине, не́ сэм ни́шта зна́ја. Но; Йма́ да га га ва́диш *док* кл'ѝја лу́кац. Љу; *Док* ѝша, *дог* би́ја нежѐн'ет – по сто́ке ѝша. Се.

⁹ О свођењу предлога за антериорност на *ѝред* у ПодгГ и околним говорима, али и ширем балканословенском ареалу, в. у Младеновић 2013.

(18) (Посл'е ч'е гу пуштиш воду.) И тако *док* се потопи добро. Љу; Сас л'еба ч'е проц'емо *док* нац'емо стан нигде. Љу; *Док* испеч'емо колач', ти ч'е испржиш рибе. Љу; *Док* стигнем у пол'е ја, уморим се. По; Остаи се мало *док* се оно осири. Му; Свакому сэм досадила *док* сэм ги мало занат дапа и *док* искоћил'е на сел'амет. Му; Све снопови порец'а^w у ред' дог доц'е до крај гумно. Мо; *Докл'е* не'е код л'екара, неће, не помага. Му; *Док* се науч'иш ти граматику, ч'е остариш. Ре;

(Немал'е вол'у што смо ми избегље овде. Ал'и, ет тако – ај дэнэс, ај јутре! Ај дэнэс, ај јутре!) *Докл'е* ч'емо – Бог зна! Љу; Добро је *докље* има да се једе. Ко; Вал'а да рабџаш *докл'е* гџд си на ноге. Но; Ласно је *докл'ен* могу ја да косим. Му.

1.2.7.2. У реченицама са негативном предикацијом са свршеним предикатима у основној и временској клаузи стабилан је предикат с негацијом (19). У примерима са двоструком негацијом доминира *докл'е(н)*.

(19) Дете *докл'ен* не заплач'е, маџи не ч'е му даде сису. Ле; *Доклен* не га збереш колџмбџ', па ти не-знаш а ч'е ти претекне за годину. Љу; Прџ било – *докл'ен* не га крстиш, не ти даде кум име. Му; *Докл'ен* не га питаш, не можеш ни да отинеш. Љу; *Докле* гџд не ми настанал'е деџа, кућу не сэм могапа да напраим. Дво; *Док* не се озно'иш, нема што да видиш корис. Ле.

1.2.7.3. У реченицама са предикатом несвршеног вида у основној и свршеног у временској клаузи изразито доминирају примери без негације (20), *док* су потврде са употребљеном негацијом ретке (21), чиме се ПодгГ удаљава од савременог језика. Иако нема публикованих детаљнијих података о овом питању у српским балканизираним говорима,¹⁰ пуним увидом у ареал који је обухваћен метохијско-косовско-сиринићким поддијалектом, али и делимичним прегледом објављених дијалекатских текстова из призренско-тимџке дијалекатске области, може се закључити да су у призренско-тимџким говорима присутне конструкције без факултативне негације и са факултативном негацијом,¹¹ с напоменом да се о снази једне или друге конструкције на локалном нивоу не може говорити с обзиром на ограниченост корпуса на коме је изведен закључак. Према расположивим подацима – са великом вероватноћом – може се тврдити да је у говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала изостављање негације највећга обима у призренско-тимџкој дијалекатској зони. У овим говорима је очигледно да је семантика превладала над граматиџом, чиме се стабилизује у балканистичџом духу једноставнији модел у коме

¹⁰ Уп. Тома 1998: 429.

¹¹ Наводи се само деџ расположиве грађе.

се изоставља негација којом се заправо и не негира предикација временске клаузе.

Као интересантна паралела овој особини у ПодгГ може се навести стање у гегијском дијалекту албанског језика, са којим је последњих векова ПодгГ био у контакту, у коме је конструкција која одговара оној са факултативном негацијом у ПодгГ увек без негације.¹² Ова конструкција без негације обележје је и јужнорумунског арумунског говора,¹³ док је у румунском језику она обавезна.

(20) *Док* умрѐа, кóзе ч'уваја. Ко; *Док* се удадеш, мí ч'е ч'е те држимо. Љу; И ч'е стаиш тéсто да кíсне *док* се надíгне, да стáше. Љу; (Ч'éтири л'имузíне мí што смо бíл'е, јéна Швáбе.) Свé тáко *док* смо дóшл'е до границе. Љу; Ё, пóсл'е бíја у Смедéрево *док* нáша стáн. Љу; Ч'е притíскаш тóј сирéн'е *дóк* се награди сíрч'е. Љу; Трí дéна ч'е се кíсне у вóду *док* му се мíкне тóј мрсно. Љу; (За тóј ч'е истрóпа по ч'етири, пéт дрвéти.) [Ложи се] *Док* се згрéе сóба. Љу; Седéл'е тóјке *док* поч'неш да јédеш тóј жíто. Љу; Свéкар ми носíја шáјкáч'у *док* умрѐа. Љу; И пóсл'е тá' пепéја ч'е сéди *док* ти се залади. Љу; (Јédан сáч' ч'е мíкнеш од óгањ, дрóги тóриш на óгањ.) Свé тáко тóраш *док* напún'иш тепсиу. Љу; Сэс ложицу га мéшаш' *док* се напраи ка кóпч'е. Љу; *Док* умрѐа мóж, кóн'а смо држáл'е. Љу; У кóн'у л'егнаá тóјке *док* му прóша сáн. Љу; Пóе се *док* се заврши сéло. Љу; Свé вóч'еш, вóч'еш, вóч'еш, свé тóј *док* извóч'еш тóј дóкље ти 'е онóј мéсто. Љу; А на слóнце рабóташ *док* завршиш тóј. Љу; Стáи више вóду. И úдри мóти! *Дóк* тóј разбíе, *до[к]* га напраи. Љу; И вóдиш кóн'а, óна на кóн'а *до[к]* гу однésew до кóч'е, до дóма. Љу; И тáко некол'íко пóт кóн'и би трчáл'е *док* се тóј жíто стóч'е. Љу; *Док* се тáј слáма усíтни, тí спíјеш на нóу. Љу; (Овáмо мóташ, а тáмо попóшташ óно на вр' што 'е.) И тáко *док* завршиш свé. Љу; *Док* ми дóђе мл'éко од Бíгор, јá сэм ткáла По; У кóћу сэм *док* омéсим тé' пíte. По; *Док* се ућíни конóпл'е бéло, [има] мlóго мóке сэс нéга. Му; Мóћни смо бíл'е *док* смо настанáл'е на нóге. Му; Нíкој нé се дизáмо *док* упáл'и полáзник óган'. Му; И тóј се врши свé *док* се исíтни дóбро. Па се окрéћа пóсл'е на јéну стрáну, на дрóгу стрáну *док* извáдиш тóј слáму. Му; *Док* се срéди, мóроў двé да мóтоў. Му; Мóке ж'íве бíл'е *док* донéсоў у кóћу. Му; До никó'е врéме имáло бóве, *док* изáша и ги утепáа овáј прáшак. Му; Свé тóј сэм борáвила *док* сэм се úдала. До; Тáко, тáко рабóташ *док* нíкне. Мо; Јетрва мóја тáко *док* умрéла мóжа не га рекнáла на íме. Ре; Óни вáмо бíл'е *док* се наредíл'е, *док* се уч'инáл'е. Се; (И црвéно кóнће му се стáи

¹² Un do pres, d'eri sa t'vij mj'eku. Дословце „Чекаћу док да дође лекар.“ (Јуллы, Соболев 2003: 284).

¹³ Va lukr'amu p'anā si ask'aripā so'arli. (S.G'.) Дословце „Радићемо док да зађе сунце.“ (БАРА, Каль, Соболев 2005: 288).

на дэсну рúку.) Му сéди *дóкл'е* му се скíне сáмо. Му; А мýж ми пíја цéл дéн *дóкл'ен* се напíје. Де; Па тýраш јéн снóп, па дрýги, па тáко свé *дóкл'е* се напúни гúмно сэ[с] снóпове. По.

(21) А трајáл'е опáнци *док* нé се исцeпáл'е. Љу; *Док* не пíтам óца, не смéем. Љу; Сирéн'е сéди недéл'у, двé, *док* нé се ошúпл'и Љу; А кóј íма аргáти, úзеш вíл'е, обрч'аш гу *док* не извáдиш слáму Љу; Сéге не пúшћóу *док* не м'ётне тај свéкар девојке пáре. По; Бíло кóј да кáже, ал'и *док* не кáже кúм, *док* не питáмо: „Кúме, јéсмо л'и за л'éба?“, нéсмо ставл'áл'е л'éба нíкат. Со; Па пóсл'е кóсе ч'е ни се скýбев ако нé се оч'ешл'áмо *док* нé искоч'íла мéч'ка. Ре; Тóј дéте ни се плашíло *док* му не исекóше страшн'íцу. Љу; *Докл'е гóд* нé смо уч'инíл'е пáре за нóву кúћу, седéл'е смо у тýј стáру. По.

1.2.7.4. Одсуство обавезне негације уз *док*, *докл'е(н)* и *докл'е год* уз предикат основне реченице несвршеног и предикат временске реченице свршеног вида удаљава ПодгГ од српског стандардног језика и онда када је у одређеним синтаксичко-семантичким условима она у савременом језику обавезна (уп. Антонић 2018: 337–339) (22).

(22) Тóј што је за фил'íје вáл'а да се мéша *докл'е гóд* се измéша дóбро. Љу; Па ч'е жн'ејéмо цéл дéн *докл'ен гóд* се уморíмо. Дв; Свé се обрђа по кревéту *док* се успíје пред зóре. По; Ћутéшо да се сáкрíјем тýј при рéке *док* ме издадóше вéј комшíје Шиштáри. Де; И ће тражíмо по кúће свé *док* нађéмо пúшку. Му; Ч'е тýраш туј-вóду, ч'е мéшаш *док* се мáло узврéл'и. Ле.

Цитирана литeратура

- Антонић, Ивана. „Реченице с временском клаузом“. У: *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику* (у редакцији Предрага Пипера). Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018: стр. 289–363.
- [ANTONIĆ, Ivana. „Rečenice s vremenskom klauzom“. U: *Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku* (u redakciji Predraga Pipera). Novi Sad: Matica srpska – Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2018: str. 289–363]
- БАРА Марија, Теде Калъ и Андрей Н. Соболев. *Южноарумынскиј говор села Турья (Пинд). Синтаксис. Лексика. Етнолингвистика. Тексты*. München: Biblion Verlag, 2005.
- [BARA, Mariâ, Tede Kal' i Andrej N. Sobolev. *Ūžnorumynskij govor sela Tur'â (Pind). Sintaksis. Leksika. Ètnolingvistika. Teksty*. München: Biblion Verlag, 2005]
- БОГДАНОВИЋ, Недељко. „Говор Алексиначког Поморавља“. *Српски дијалектолошки зборник XXXIII* (1987): стр. 1–302.
- [BOGDANOVIĆ, Nedeljko. „Govor Aleksinačkog Pomoravlja“. *Srpski dijalektološki zbornik XXXIII* (1987): str. 1–302]

- ВЕЉОВИЋ, Бојана и Радивоје Младеновић. „Заменица *што* и њени семантички и синтаксички деривати у сиринићком говору“. *Јужнословенски филолог* бр. LXXVII/2 (2021): стр. 9–33.
- [VELJOVIĆ, Bojana i Radivoje Mladenović. „Zamenica *što* i njeni semantički i sintaksički derivati u sirinićkom govoru“. *Južnoslovenski filolog* br. LXXVII/2 (2021): str. 9–33]
- ЮЛЛЫ, Джеляль и Андрей Н. Соболев. *Албанский гегский говор села Мухурр (Краина Дибыр). Синтаксис. Лексика. Этнолингвистика. Тексты*. München: Biblion Verlag, 2003.
- [ŪLLY, Dželâl' i Andrej N. Sobolev. *Albanskij gegskij govor sela Muhurr (Graina Dibyr). Sintaksis. Leksika. Ètnolingvistika. Teksty*. München: Biblion Verlag, 2003]
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Предлози временског значења *ипред* + *и* *ипре* + у призренско-јужноморавским говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала“. У: Милош Ковачевић (ур). *Традиције и иновације у савременом српском језику*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет – Скупштина Града, 2013: стр. 91–99.
- [MLADENOVIĆ, Radivoje. „Predlozi vremenskog značenja *pred* + *i* *pre* + u prizrensko-južnomoravskim govorima metohijsko-kosovsko-sirinićkog areala“. U: Miloš Kovačević (ur.). *Tradicije i inovacije u savremenom srpskom jeziku*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet – Skupština grada, 2013: str. 91–99]
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. *Говор јужнокосовског села Гаџиње*. Монографије 18. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 2013а.
- [MLADENOVIĆ, Radivoje. *Govor južnokosovskog sela Gatnje*. Monografije 18. Beograd: Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti, 2013a]
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Независносложене реченице у северношарпланинском сиринићком говору“. У: Ј. Петковић, В. Поломац (ур.). *Српски језик: сџа-џиус, сџистем, џиџиџреба. Зборник у часџи џрофесору Милошу Ковачевићу*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2018: стр. 319–336.
- [MLADENOVIĆ, Radivoje. „Nezavisnosložene rečenice u severnošarplaninskom sirinićkom govoru“. U: J. Petković i V. Polomac (ur.). *Srpski jezik: status, sistem, upotreba. Zbornik u čast profesoru Milošu Kovačeviću*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 2018: str. 319–336]
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Говор северношарпланинске жупе Сиринић“. *Српски дијалекџолошки зборник* LXVI/1 (2019а): стр. 1–1047.
- [MLADENOVIĆ, Radivoje. „Govor severnošarplaninske župe Sirinić“. *Srpski dijalektološki zbornik* LXVI/1 (2019a): str. 1–1047]
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје, Бојана Вељовић. „Намерне (циљне, финалне) реченице у сиринићком говору“. *Наш језик* бр. L/2 (2019): стр. 679–685.
- [MLADENOVIĆ, Radivoje, Bojana Veljović. „Namerne (ciljne, finalne) rečenice u sirinićkom govoru“. *Naš jezik* L/2 (2019): str. 679–685]
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Говор Призренског Подгора у метохијско-северношарпланинском ареалу“. *Косовско-метохијски зборник* 9 (2021): стр. 1–30, у штампи.
- [MLADENOVIĆ, Radivoje. „Govor Prizrenskog Podgora u metohijsko-severnošarplaninskom arealu“. *Kosovsko-metohijski zbornik* 9 (2021): str. 1–30, u štampi]
- СТАНОЈЧИЋ, Живојин, Љубомир Поповић. *Грамаџиџка српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2008.
- [STANOJČIĆ, Živojin, Ljubomir Popović. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2008]

СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик* II. Београд: Научна књига, 1969.

[STEVANOVIĆ, Mihailo. *Savremeni srpskohrvatski jezik* II. Beograd: Naučna knjiga, 1969]

ТОМА, Пол-Луј. „Говори Ниша и околних села“. *Српски дијалектолошки зборник XLV* (1998): стр. 1–473.

[ТОМА, Pol-Luj. „Govori Niša i okolnih sela“. *Srpski dijalektološki zbornik XLV* (1998): стр. 1–473].

Радивоје М. Младеновић
Крагуевацки универзитет
Факултет филологије и искуства
Кафедра српског језика

ПРЕДЛОЖЕЊА С ВРЕМЕННОЈ КЛАУЗОЈ У ГОВОРУ ПРИЗРЕНСКОГ ПОДГОРА

Резюме

У данној раду анализирају се предложенија с временном клаузом у призренско-јужноморавском говору Призренског Подгора– групе 17 насељених пунктова у јужном подгорју Метохијској котловини.

Характерним признаком временних предложенија у данном говору јављају се сојузи и сојузне соединенија: *кѣд*, *док* / *докл'е(н)* / *докл'е(н) год*, *чим*, *како* / *ка*, *а*, *ојкѣд*; *ипред да*, *ипред шћо*, *сал шћо* / *само шћо*. И у данном говору выявило се, да из-за своје семантичке немаркираности сојуз *кѣд* во временних клаузама остварује највеће бројче означавајућих типова, так как остале сојузи (и сојузне соединенија) имају семантичку маркираност. Не засвидетелствовани *пошћо*, *након шћо*, *ипек шћо*, *ипре него* / *но шћо*, *ипре него да* и *ојкако*.

У већини зарегистрованих случајева временна клауза јавља се у препозицији.

Семантичке варијације предложенија с временном клаузом разматране су у складу са сојузима и сојузним соединенијима.

Материјал показао је, да у предложенијама с несовершеним предикатом у управљивој и совершеној временном клаузи преобладају примери без факултативног отрицања, у то време как случаји са засвидетелствованим отрицањем су веома ретки, да подгорски говор одлаја од савременог језика. Овој особеношћу подгорски говор јавља се делом више широког балканизованог балканославјанског ареала. Одржање отрицања свидетелствује о томе, да семантика добила је предност над граматиком, да, са своје стране и у балканистичком духу, доводи до стабилизације више једноставне моделе, у којој излази отрицање, услед чега на највишем делу и не отрица се предикација временне клаузе.

Кључеви речеви: призренско-јужноморавски, Призренски Подгор, предложенија с временном клаузом, сојузи, сојузне соединенија, факултативно отрицање.

Radivoje M. Mladenović
University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Department of Serbian Language

SENTENCES WHICH CONTAIN TEMPORAL CLAUSES IN THE
VERNACULAR OF THE PRIZREN PODGOR

S u m m a r y

This paper analyzes sentences which contain temporal clauses, used in the Prizren-South Morava vernacular of the Prizren Podgor, a group of 17 settlements in the southern uplands of the Metohija basin.

A distinctive feature of temporal clauses in this vernacular are the following conjunctions and compound conjunctions: *kêd*, *dok / dokl'e(n) / dokl'e(n) god*, *čim*, *kako / ka*, *a*, *otkêd*; *pred da*, *pred što*, *sal što / samo što*. It turned out that the conjunction *kêd* has the widest range of meanings in temporal clauses due to its semantic unmarkedness, because other conjunctions (compound conjunctions included) are semantically marked. The conjunctions *pošto*, *nakon što*, *tek što*, *pre nego/no što*, *pre nego da* and *otkako* are not attested.

Temporal clauses are pre-positioned in the majority of the attested examples.

Semantic variation of sentences containing temporal clauses were considered in terms of the conjunctions and compound conjunctions used in them.

The corpus shows that constructions without optional negation dominate in the sentences with the imperfect verb in the main clause and perfect verb in the temporal clause, while there are few attested examples with negation, which removes the Podgor vernacular from the modern use of the language. This feature makes the Podgor vernacular part of a bigger balkanized Balkan-Slavic area. The absence of negation testifies that semantics prevailed over grammar, which Balkan-wise stabilizes a simpler model in which negation is omitted, which in fact does not negate the predication of the temporal clause.

Keywords: the Prizren-South Morava vernacular, Prizren Podgor, sentences with temporal clauses, conjunctions, compound conjunctions, optional negation.